

Հրատ. ՈՒՍՏՐԻ ՕԺԱՆԴԱԿ ԴԵՐԱՍԱՆԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԻ ԹԻՒ 1

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ը

(ԴԵՐ. ԽՈՒՄԲԻ ԱՆԴԱՄՈՅ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐՈՎ.)

ԶԱԻՆ 4. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ

1912

ԿԵԼԻԿԻԱ ՏՊԱՐԱՆ.
ՊՈՍՏՈՆ.

Օրկ. Դաւթեան Էմիլ
 Տ. Ա. Բ. Կ. Կապուչին
 Մարտ 15 - 1918

ԵՐԿՈՒ ՔՈՍԷ

ՈՒՍՏԻ ՕԺԱՆԴԱԿ ԴԵՐԱՍԱՆԱԿԱՆ
ԽՈՒՄԲԱ կազմուած է 1910 Սեպտ. 25 ին, Հ.
 Ս. Ռ. Կուսակցութեան քեռին սակ, նպասակ ունե-
 նալով, Թասրոնի միջոցով, հայ ազգային զգացում-
 ները վառ պահել օտարութեան մէջ, եւ օգնել հայ
 զաղուքին բարոյական, մտաւորական եւ արուեստ-
 զիտական զարգացումին:

ԴԵՐԱՍԱՆԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԱ իր կարելին ջրած է
 ցարդ, Աւերիկահայ Թասրոնական Բեւիկն տալու հա-
 մար իր ֆաղափարքից եւ բարոյացոյցից դերը, եւ
 ֆաջալերուած՝ հայ ժողովուրդին զնահատումէն, ա-
 մեն միջոց ի գործ պիտի դնէ կասարեղագործելու դե-
 րասանական արուեստը, եւ Թասեր սկսն զեղարուեստը:

ԴԵՐԱՍԱՆԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԱ իր կազմակերպու-
 քենէն մինչեւ հիւնա, Ուստի մէջ ներկայացուցած է,
 Բաժժիի Սամուէլը, ի նպաստ Հ. Ս. Ռ. Կուսակցու-
 քեան, Մելիքի Աղջիկը ի նպաստ Տիկն. Որք. Լճի-
 քեան. Արեւի Բ. Հին Ագրակի Ուսումն. Ընկ. քեան.
 Վահան Մամիկոնեան ի նպաստ Մորենիի Ուսումն.
 Ընկ. քեան. Կոնակ. Բոնակալին Մահը. Սահմա-
 նալուքիներ ի նպաստ Եղեգիի, Ծառուկի, Մուռիի,
 Հին Ագարակի Ուսումնասիրացներու: Ուայքընսիլի
 մէջ, Բըռքնկոյ Կայծեր ի նպաստ Հ. Ս. Ռ. Կու-
 սակցութեան. եւ Պոստոնի մէջ, Յուլիոս Կեսար
 Բազմաշէնի Ուսումնասիրացի ի նպաստ:

ԳԵՈՐԳ ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆ

ԳԵՈՐԳ ՆՈՐՍԻԿԵԱՆ

Ուրախ ենք յայտարարելու, որ իւրաքանչիւր ներկայացում յաջողութեամբ պատկուած է, եւ զոնացուցիչ հասոյթ արտադրած՝ նպաստընկալներուն:

ԴԵՐԱՍԱՆԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԱ վերոյիշեալ կտրուներեն զոս իր տրամադրութեան իւր ունի նաեւ ԲՐՈՒՏՈՒ Բ. Թիապարսը, Ս. Պետրոսի Զանգակահարը, Գինեմուլները, Ֆրանսո-Փրական Պատերազմ, Սեւ Հովեր եւն. քաւերգութիւնները:

Այս մեկ ու կէս տարուան արդիւնաւոր գործունէութեան մասնակցած են իւրիցի աշոյց Տիար Կարապետ Յովակիմեան, Գեորգ Ալիքանեան, Յարութիւն Նանարեան, Գեորգ Նորսիկեան, Լեւոն Պերպերեան, Նեան Իշմէլեան, Խաչատուր Տեմիրճեան, Իգնատիոս Տ. Յակոբեան, Յարութիւն Տ. Ղուկասեան, Սարգիս Գրիգորեան, Գրիգոր Սիմոնեան, Ալիքան Պիլեգերեան, Բիւզանդ Ռոսիկեան, Բազրադ Գասապեան, Սուրեն Ալեքանեան, Զաւեն Յովակիմեան, եւ Տիկնայի Զապէլ Ռոսիկեան. Մուրիամ Տեքոեան, Օրիորդ Սրբունի Կիլիկեան եւ Ալիքանեան:

ԴԵՐԱՍԱՆԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԱ ունի իր Վարչական մարմինը, հինգ անդամներէ բաղկացած, երկու Stage Managerներ, ինչպէս նաեւ երեք անդամէ բաղկացեալ Յանձնախումբ մը, որ կը հոգայ եւ կը հսկէ քաւերական զգեստներու եւ վարագոյրներու պահպանութեան գործին:

Լիայոյս ենք թէ հայ համայնքը պիտի փառաբերէ անոր գործունէութիւնը եւ կազմակերպութիւնը, որ կը ձգտի աւելի շաւին ու կատարեալին:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԻՎՆԱՏԻՈՍ Տ. ԶԱԿՈՒԵԱՆ

Թ Ա Տ Ր Ո Ն Ը

Աշխարհի մէջ Գեղարուեստը կոչումը ունի մարդկութեան ստորին զգացողութիւնը բարձրացնել մինչև գեղեցկութեան մաքուր պաշտամունքին: Նկարչութիւնը, քանդակագործութիւնը, այդ գեղարուեստին լուռ և խորհրդազգած թարգմանութիւններն են:

Ոստուն Գեղարուեստներ ալ կան, որոնք՝ միայն ձեռնարկութեան և քանդակագործութեան, կ'ամբողջացնեն բուն Գեղարուեստը: Անոնք կը կոչուին Բեմական Գեղարուեստներ: Այս կարգին կը վերաբերին Թատրոնը, Երգը կամ Օքերան, և Բեմասացութիւնը:

Գեղարուեստը ինչ ձևով ալ ներկայանայ մեզի, անիկա իր գոյներով, իր դիմերով, իր ձայնի թռուցումով միակ նպատակ մը միայն ունի, որ է, զգալի ընել զաղախանքը, զզայրուածքը, եւ այն անսեսանելի սենյակներն ու յուզումները, որոնք մեր հոգիին խորը կը ներհեն: Գեղարուեստն է, որ բոլոր ճշմարիտ գեղեցկութիւններու խորը ծածկուած բարոյական գեղեցկութիւնները երեւան կը բերէ, և աւելի աչքառու բնոյթ մը կուտայ անոնց, պատուելով այն քողը, զոր բնութիւնը ձգած է անոնց վրայ:

Թատրոնը՝ իբրեւ գեղարուեստ, աւելի մեծ նշանակութիւն մը ունի, անոր համար, որ ո՛չ միայն այդ բարոյական գեղեցկութիւններու յայտ-

ԲԱԳՐԱՏ ԳԱՍԱՊԵԱՆ

նութեանը կը ձգտի, այլ և պատմութիւնը կը վերապրեցրնէ՝ բեմին վրայ, այն տեսարաններուն մէջ, զոր փոխ կ'առնու անցեալէն, և այսպէսով ժամանակին միջև գոյութիւն ունեցող անջրպետը կը պատռէ, և զմեզ հանդիսատեսը կընէ անցեալի փառաւոր կամ տխուր, յաղթական կամ յուսահատ զրուագներուն: Եւ մարդկութեան համար ամենէն հոգեթով վայելքը պիտի բլլար, իր կեանքի օրերուն մէջ գէթ պահ մը ապրիլ, այն անձկութեան վայրկեանները, զոր իր նախնիք ապրեցան, և հանդիսատեսը ըլլալ այն զգայացունց իրադարձութիւններուն, որոնք իր ազգային կամ մարդկայնական պատմութեան նախօրեայ հիմերը եղած են:

Թատրոնը իր ազնուացուցիչ գերին մէջ, ո՛չ սոսկ պատմութիւն մըն է, և ո՛չ վիպական ցընորք մը: Անիկա ամբողջութիւնն է ապրուած կեանքին, և խտացումը՝ երազուած իտէալներուն: Պատմութիւնը իր հիմն է, վիպասանութիւնը՝ իր զգեստը, իտէալը՝ իր թոխքը, և բնութիւնը՝ իր ճեփը: Թատրոնը՝ մեղուին պէս կը հաւաքէ բոլոր ծաղիկները, բոլոր բոյրերը, ճշմարիտ գեղեցկութեան մեղրը շինելու համար բոլոր այն հոգիներուն, որոնք ազնուանալու, բարոյանալու պէտքը կըզգան իրենց մէջ: Հոգիին ու գեղեցկութեան մէջ զազանի ներդաշնակութիւն մը կայ. երկուքը իրարմով կը սնանին, զիրար կ'ամբողջացընեն, «Հոգին ու Գեղեցկութիւնը, երկու աստուածային բոյրեր են, մին քողարկուած և միւրը ճառագայթարձակ, որ մարդը, այս նոր Արգոնաւորդը, կը տանին կեանքի ու կիրօի ծովերէն անդին գէպի հեռաւոր աշխարհները»: Եւ Թատրոնը՝ իր այս գերին մէջ գեղեցիկ և Յոյսին նման, եւ զօրաւոր՝ Ստուգութեան պէս:

ԳՐԻԳՈՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Շէիքսփիրէն ի վեր, որ թատրոնին Հայրը կը նկատուի, թատրոնը ձգտեցաւ իր կատարելագործումին: Անիկա հեազհետէ եղաւ պատմական, քննարկաբանական, վիպական: Իսկէն իր գրուածքներով հիմունքը դրաւ «Կոնի թատրոնին» և Մէթէրլինկ՝ «Երազի թատրոնին»: Առաջինը ցոյց տուաւ թէ «մարդիկ միանգամայն պէտք ունին մատչելի խոհալի մը, երկրի վրայ, և խոհալի մը աստուածային այլուրին»: Իսկ երկրորդը, թէ՛ «խոհալ մը ունենալ, կը նշանակէ վերանցական և բացարձակ ճշմարտութեան մը հաւատքը ունենալ»:

Թատրոնը իբրեւ շինիչ և բարոյացուցիչ գեղարուեստ, երեք մասեր կը պարունակէ իր մէջ: Խաղին նիւթը կամ քիւսը, արուեստաւորը կամ դերասանը, և թատերական զարդանկարը կամ ճեփը (decor): Եթէ թատրոն իր վրայ չմիացընէ այդ երրորդութիւնը, կ'իյնայ իր բարձրութենէն, և չըկրնար պէտք եղած չափով ազդել հոգիներու: Դերասանին կատարելութիւնը կրնայ յաճախ մոռցընել տալ բիէսին գրական կամ գեղարուեստական թերութիւնները, բայց ամենէն վսեմ քիւսները անգամ իրենց գեղեցկութենէն կը մերկանան անձարակ դերասաններու բերնին ու ժեպերուն մէջ:

Սթէյճին զարդանկարը, պատշաճուած իւրաքանչիւր քիւսի զանազան տեսարաններուն, անհրաժեշտ պայմանն է խաղին արտադրելիք ազդեցութիւնը շինելու համար: Եւ դերասանին պարտքն է, այդ ժեպը ստեղծելէն վերջ, ինքզինքը ամբողջովին պատշաճեցընել, այդ արուեստական միջավայրին, հոն ապրիլ իբրեւ իր քնակուն միջավայրին մէջ: Իբր թէ իր կեանքի այդ վայրկեանին պայմանը եղած ըլլար անիկա, և իր ճշմարիտ արուեստ-

տագէտի վարուողութեամբ կենդանացընել վարագոյրներուն մեռելութիւնը:

Թատրոնի մէջ Տեֆոնին ազդեցութեան մասին, երբ երեք մեծ երգչուհիներու կարծիքը հարցուեցաւ, անոնցմէ Շրոտէր ըսաւ. «Տեֆոնները պատասխաններու և գոյներու խառնուրդ մըն են միայն, բայց անոնք կրկնաւ չեն, ինչ որ ես կ'ուզեմ. Անոնք կը կենդանանան, որչափ ատեն կ'ապրին: Վայրկեան մը վեր մեռեալ նիւթի կը վերածուին: Բայց այն վայրկեանին, երբ ես կ'երգեմ, ծառերը կը սոսափեն. ծաղիկները կը բուրումնաւէտեն, ջրվէժները կը փրփրին, աստղերը կը փայլին, փութորիկը կը փոփոզէ, և կ'որոտայ: Ան որուն այս բանը չէ՝ պատահած, ո՛չ չողացած է ինքնին, և ոչ ալ որոտացած»: Ծշմարիտ գերասաններն են, որ այսպէս՝ իրենց հանճարով, սրբային ու անոր Տեֆոններուն լեզու կուտան:

Ըսուած է. թէ արուեստը՝ ընկերութեան մը ցոլացումն է, եւ արուեստաւորը՝ տուած միջավայրի մը արդիւնքը: Եթէ Հայ Թատրոնը Ամերիկայի մէջ չգտնէ իր ազնուացումը, պիտի նշանակէր, թէ Հայ ընկերականութիւնը պէտք եղածին պէս դեռ չէ բարձրացած գեղեցիկ և մաքուր ցոլողում մը կարենալ արտադրելու, և արուեստաւորին տալու համար իրմէ պահանջուած կատարելագործումը: Երկուքն ալ, արուեստն ու արուեստաւորները քաջայերուցեան պէտք ունին, իրապէս կարենալ ծառայելու համար իրենց ազնուացուցիչ գեղեցկագրտական գերին մէջ:

Եւ ալ ժողովուրդին կը մնայ քաջալերել Հայ Թատրոնը:

Մ. Ե.

ԹԱՏՐՈՆԻ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Տ. Ա. ՇՈՏԵԱՆ

(ՎԱՀԷ-ՎԵՇՈՒՆԻ)

Սրբիւրի Հայրենակիցներ,
Ներեցէք ինձ որ ձեզ այսպիսի հանդիսաւոր ժամու մը զուարթունակ տրամադրութիւններէն հեռացնեմ պահ մը. և աւելի լուրջ խնդրոյ մը շուրջ հաւաքեմ ձեր մտասեւեռումները:

Այն աշխարհը որուն մէջ կ'ապրինք, թատերաբեմ մ'է, ուր պահ մը հզօր աշխարհակալներ առուպներու պէս կ'երեւին ու կ'անհետանան:

Ուր սղգեր, կամ անհատներ մերթ կը բարձրանան երջանկութեանց ու վայելքներու վերաշխարհը, ու քաղաքակրթութեան և զարգացման գագաթնակէտը, և մերթ կը թաւալին տանջանքի ու տգիտութեան տղմուսներուն մէջ:

Ուր երբեմն Տիգրան մը Հայաստանի սահմանները մինչև Միջերկրականը կը հասցընէր, և մերթ այդ խեղճ ազգին հատաբեկորները իրենց մեռելները հողին յանձնելու ափ մը գերեզման հաղիւ կ'ուսնեան:

Ուր պահ մը Աղեքսանդր Մակեդոնացին Գորգեան հանգոյցը կը կտրէ, և օր մը Ինգոսիեզերքը կ'արտասուէ:

Ուր ատեն մը Հռոմի մէջ Փրեպեյններու և Պատրիկներու մղած ցլական կռիւներու արիւնը ամբողջ Միջերկրականը կ'ողողէ:

ՎԱՀԷ ՎԵՂՈՒՆԻ ԵՆ Եղբայրը ՄԻՀՐԱՆ ԱՇՈՏ

Ուր օր մը Աննիբալ Ալպեանց ձիւնապատ կատարներէն իր զօրաց Իտալիոյ մառախլապատ դաշտերու շքեղութիւնը կը նկարագրէ, և օր մ'ալ իր մատանոյն ակին տակ պահած թոյնով հրածեշտ կուտայ իր կենաց:

Ուր կ'ըսեմ պահ մը Գաղիական Առիւծը՝ Նաբոլէոն Պոնափարթ գէպի Վաթէլօի գաշտը կը խոյանայ, և պահ մը վերջ իր աքսորավայրին մէջ իր փառքը կողքայ կոչելով, «Able was here saw Elba»:

Ուր օր մը Լուդովիկոս ԺԶի օրով Ֆրանսայի և war of revolutionի ատեն նոր աշխարհի մէջ արիւնոտ անոնքի տոհմներ կը գործուին:

Ուր վերջապէս արհաւիրք ու երջանկութիւն, դիւցազնութիւն և ոճիր, կեանք ու դամբան գիրար կը խաչաձեւեն:

Ահա, այս թատերաբեմին վրայ ամեն ապրող էակ, ամեն գործող մարմին, խողացող միտք և բաբախող սիրտ գերասան մ'է կատարելու համար իր իսկ գերը:

Եւ երբ կեանքը ինքնին գեր մըն է, ու աշխարհ թատերավայր, կ'արժէ որ շատ լըջութեամբ և հոգածութեամբ վերաբերուինք մեր թատերուն և stageին հետ:

Հայերս նամանաւանդ շատ բան ունինք սորվելիք անկից, քանի որ արիւնով ծնած և արցունքով մկրտուած տառապեալ ազգի մը տարագիր զաւակներն ենք:

Դարձնենք պահ մը տխուր անցեալին թաւալող մոգական գլանը և շատ շուտ օլտի նշմարենք Լենկթիմուրեան Սև Հողերը ու Համիտեան հոսող արեան գետակները:

Այո, Հայերս որ շատ երկար քուելով բազդի ու

ԼԵՒՈՆ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ճախողութիւններէն ստատկաշունչ հովերէն, 1895ի ջարդերէն ցիրուցան տարագրի կեանքը սկսանք ապրիլ, ու յետոյ Սահմանադրութեան մշուշապատ արշալոյսէն պատրած խորհեցանք թէ Աստուած Հայու արեան թոյրէն ու բոյրէն յագեցած էր այլևս, թէ կը զթար վերջապէս, թէ երկին կը ժպտէր հարթելով իր մռայլ ճակատը, և որ, աւա՛ղ, էն շարաւիղի խոցերէն մին յետ ափսու ստացանք, և ոսկեղինիկ անուրջներէ յետոյ տխուր իրականութեան առջև զարհուրեցանք՝ կրնանք շատ փորձառական դասեր առնել stageէն:

Խնդրեմ պահ մ'ալ եկէք ինձ հետ և ըսէք թէ արդեօք բի՞շ զոհեր տուած էինք բռնապետութեան և կուտանք այսօր, սխալ հասկցուած ազատութեան, քիչն'ր կըսեմ զեհաբերուած էին Մասիսի խաչին վրայ, կամ Վոսթրի ջուրերուն մէջ, սակաւաթի՞ւ նուրբ ու սուրբ Հայուն ինքեր բռնաբարուած, պախա՞ս արտօսաչիթեր զլորած են անմեղունակ մանկանց թոթոչիկ այտերէն վար:

Ինչո՞ւ Հայրենեաց եղեմնաբոյր վայրերուն մէջ, ուր բնութիւնն ափսոսանքն չընաղ, ափսոսանքն պերճախօս է, փայլուն լուսնակն ու վէտվէտուն աստղք ամպերու հերձուածներէն շաղ ու շող, սէր ու ժրպիտ չի ցօղէին փոխան Կիլիկիացիին բաց երգիքէն վար թախիծի թոյնը թափելու...:

Ինչո՞ւ գարնանային կանանչ ժարգերն չի խայտային, սփոփանաց մեղեդիներ չ'հիւսէին առուակներու եզերց վրայ փթթող համեստ մանուշակին բոյրէն, շառագնատ վարդին թոյրէն, սոխակին դալալէն և զեփեռին շունչէն:

Մտնենք, ա՛հ, մտնենք, բայց առանց սարսուռու առանց ինքզինքնիս կորսնցընելու աստիճան տրտմելու, մտնենք Հայ ընտանեկան սեմէն ներս և

ՆՇԱՆ ԻԶՄԵԼԵԱՆ

գտնենք թէ ի՞նչ խոցեր, թագուն ի՞նչ վիշտեր կը վիստան մերթ վառ և մերթ մաշած օձախին շուրջ։

Հոն Հայը կը սառսպի տգիտութեան և ազատութեան ճիրաններուն մէջ, բռնաւորին թաթին տակ։ Հայ մանկիկը փոխան իր շրթներէն ժըպիտ հոսելու, պուպուճի աչերէն աղի արտօսը կը քամէ, հոն երիտասարդն իր հասակին յոյզերովը կօրօրուի, առանց յոյս մը նշմարելու շատ հեղ կը տառապի վաղահաս սէրէ մը և շատ շուտ գերեզման կը դիմէ։

Այս արհաւիրակ ու զահանգական, զարհուրելի և անէացնող տեսարաններուն առջև սթափինք պահ մը և Կէօթէի պէս պոռանք. ԼՈ՛ՅՍ, ԱԻՆԼԻ ԼՈ՛ՅՍ, պոռանք ու փնտռենք ուսման, գաստիարակութեան ու կրթութեան լոյսը։

Փոքր խելապատակով մը օժտուած մահկանացու մարդը թերանայ կամ թուլանայ, տառապի և տապալի ալ՝ դեռ յոյս և կարելիութիւն կայ կըրկին շտկուելու և զօրանալու, վայելելու և զուարթանալու, որուն էն ազգու միջոցը կրթութիւնն է։

Եւ կրթութիւնը տարածելու համար որքան որ ընտանիքը, դպրոցը և եկեղեցին մեծապէս կը սատարեն նոյնքան եւս հասարակական հաւաքոյթները և թատրոնը կարող են սատարել։

Դուք, գերասան բարեկամներս, այս բերին վրայ իրական պատկերները ներկայեցէք Վարդանի ասպետական հոգևոյն և կրօնի նախանձաւորութեան, և Վահանի ազգասիրութեան, պատկերները կ'ըսեմ ճշմարիտ և ազնուացընող սիրոյ, մայրական գորովանաց և անձնուիրութեան, ազգային խոհեմ գործունէութեան և միաբանութեան, այն ատեն շատ

գիւրին պիտի ըլլայ ազատիլ շատ մը կսկծացնող տուամներու կոտտանքներէն:

Շուտով փոխան փցուն հերոսներու՝ անձնազոհ ազգայիններ, փոխան սոփեստներու՝ ձիրքով օժտեալ ատենախօսներ, փոխան ծոյլ ու դանդաղ շաղակրատներու՝ գործունեայ արհեստաւորներ, փոխան Թուղթե Դագաղներու՝ շինիչ գրականութիւն, և փոխան լացի, խինդ ու ծիծաղ պիտի գտնենք ամեն ուրեք և յուսոյ աստղը անբեկբեկ պիտի փայլի Հայ հորիզոնին վրայ:

Եւ դուք, Սիրելի Ազգակիցներ, ամենդ որ կը սիրէք Հայը մտաւորապէս, բարոյապէս. Ֆիզիքապէս և տնտեսապէս աւելի բարձր մակարդակի մը վրայ տեսնել, քաջալերեցէք այն ամեն ջանքերը որ ձեզ համար կըլլան. սիրեցէք Հայ Թատերարեւմը և Դերասանիկները:

